

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 5/2014 vp

Valtioneuvoston selonteko Suomi kestävän luonnonvaratalouden edelläkävijäksi 2050 Valtioneuvoston luonnonvaraselonteon "Älykäs ja vastuullinen luonnonvaratalous" linjausten päivitys eduskunnalle 2014

Talousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 25 päivänä marraskuuta 2014 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Suomi kestävän luonnonvaratalouden edelläkävijäksi 2050 Valtioneuvoston luonnonvaraselonteon "Älykäs ja vastuullinen luonnonvaratalous" linjausten päivitys eduskunnalle 2014 (VNS 9/2014 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi talousvaliokuntaan samalla määrännyt, että tulevaisuusvaliokunnan on annettava asiasta lausunto talousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Mika Honkanen, työ- ja elinkeinoministeriö
- neuvotteleva virkamies Merja Saarnilehto, ympäristöministeriö
- ylitarkastaja Jaana Kaipainen, maa- ja metsätalousministeriö
- johtava asiantuntija Lari Rajantie, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto SITRA
- pääjohtaja Lea Kauppi, Suomen ympäristökeskus
- pääsihteeri Sirpa Thessler, Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymä LYN-ET.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Valtioneuvoston "Älykäs ja vastuullinen luonnonvaratalous" -luonnonvaraselonteon linjausten päivityksessä (Suomi kestävän luonnonvaratalouden edelläkävijäksi 2050) todetaan, että Suomen kansantalous perustuu teollisuusmaaksi poikkeuksellisen vahvasti luonnonvarojen kestävään käyttöön sekä luonnonvaroista ja niiden jalostamisesta saatavaan arvonalisään. Vahvan luonnonvaratalouden taustalla ovat suuret

metsä- ja turvevarannot sekä runsaat mineraalivarat. Tärkeitä luonnonvarojamme ovat myös pinta- ja pohjavedet, viljelykelpoinen ja rakentamaton maa, hiekka, sora- ja kalliokiviaines, rakennuskivet sekä luonnontuotteet, kuten marjat, sienet, kalat ja riista.

Lähivuosikymmeninä ilmastonmuutoksen eteneminen, globaali kasvu ja kaupungistuminen lisäävät kilpailua luonnonvaroista. Samaan aikaan maapallon kantokyvyn rajat ovat tulleet

monin paikoin vastaan globaalin väestönkasvun ja kestäättömien kulutustottumusten myötä. Ekologiset riskirajat on selonteon mukaan ylitetty ainakin luonnon monimuotoisuuden, ilmastomuutoksen ja typen kierron osalta. Vedestä on pulaa monilla alueilla eri puolilla maailmaa. Äärimmäisessä köyhyydessä elää yli miljardi ihmistä.

Toimintaympäristön muutoksesta johtuen luonnonvaroihimme liittyy merkittäviä uusia tuotantopotentiaaleja, uusia avautuvia markkinoita ja liiketoimintamahdollisuuksia sekä mahdollisuuksia puhtaiden teknologioiden (cleantech) kehittämiseen ja näihin liittyvän osaamisen vientiin. Ekosysteemipalvelujen kulttuuriset ja virkistysarvot tarjoavat uusia kestäviä hyödyntämismahdollisuuksia matkailulle ja hyvinvointipalveluille. Vastuun kantaminen materiaali- ja energiatehokkuudesta, ekosysteemipalvelujen turvaamisesta sekä paikallisesta hyvinvoinnista on yhtä aikaa menestyksen edellytys ja mahdollistaja.

Tulevaisuusvaliokunta on mietinnössään (TuVM 1/2010 vp — VNS 8/2009 vp) katsonut, että kansallisen energia- ja ilmastopolitiikan ydinhaasteena on kestävä ja työllistävä kasvu Suomessa. Työllistävän kasvun ja kestävä kehityksen yhdistämiseen tarvitaan luovuutta ja rohkeaa edelläkävijyyttä — uskalluksen politiikkaohjelmaa, jolla ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehityksen haasteet käännetään työllistävän edelläkävijyyden mahdollisuuksiksi ja kestäväksi elämäntavaksi.

Suomessa tulee kehittää ja sallia kestävä kehityksen kokeiluja, joissa yrittäminen on helppoa ja kannustavaa. Haasteena on kansallisen asenneilmaston ja toimintakulttuurin muuttaminen. On siirryttävä varovaisesta ja riskejä kaihtavasta sopeuttamisesta ja leikkaamisesta rohkeaan ja luovaan käynnistämiseen ja uuden kasvattamiseen. Ilman uskallusta ja riskejä emme kykene muuttumaan emme-

kä edes säilyttämään nykyistä elintasoamme ja työllisyyttämme.

Toimintaympäristön muutokset luovat kysyntää ja tarvetta uusille ratkaisuille ja palveluille perinteisten tuotanto- tai palvelutoimintojen rinnalle. Kytkenät eri toimialojen, toimijoiden ja luonnonvarojen välillä vahvistuvat, kokonaiset arvoketjut muuttuvat. Innovatiivisuuden varmistaminen luonnonvarojen monipuoliseksi hyödyntämiseksi edellyttää, että vakiintuneet menettelytavat ja organisointi arvioidaan. Luonnonvaroja koskevia ohjauskeinoja ja käytäntöjä, kuten lupaprosesseja, tulee kehittää ja luonnonvarojen kestävä ja innovatiivista hyödyntämistä mahdollisesti rajoittavia esteitä poistaa lainsäädännöstä ja hallintokäytännöstä.

Tulevaisuusvaliokunta keskittyy kannanotosaan kuuteen teemaan:

- biotalouden edistämiseen,
- cleantechin edistämiseen,
- pilotteihin ja demonstraatiolaitoksiin,
- tietoperustaiseen päätöksentekoon,
- arktiseen talouteen ja
- kansainväliseen vaikuttamiseen.

Biotalouden edistäminen

Kansallisen biotalousstrategian johtajatuksena on luoda kilpailukykyisiä ja kestäviä biotalouden ratkaisuja maailmanlaajuisiin niukkenevien luonnonvarojen ja ilmastomuutoksen ongelmiin. Tavoitteena on, että biotalouden tuotos kasvaa 100 miljardiin euroon nykyisestä 60 miljardista eurosta ja biotalouteen syntyy 100 000 uutta työpaikkaa vuoteen 2025 mennessä.

Tulevaisuusvaliokunta nosti mietinnössään (TuVM 1/2014 vp — VNS 7/2013 vp) esille seuraavanlaiset, erityisesti biotalouteen liittyvät toimenpide-ehdotukset:

1. Itä-Suomen yliopiston osaksi perustetaan puuyliopisto, joka kokoaa ja yhdistää puuraaka-aineeseen liittyvän kansallisen ja kansainvälisen osaamisen monialaisiksi tutkimus-, koulutus-, kehittämis- ja innovaatioprosesseiksi yhteistyössä

muiden korkeakoulujen, sektoritutkimuslaitosten ja yritysten kanssa.

2. Suomi asettaa puun uudet käyttömahdollisuudet korkealle omissa strategisissa valinnoissaan siten, että se näkyy muun muassa sektoritutkimuslaitosten sekä Tekesin tutkimus- ja kehitysvarojen kohdentamisessa.

3. Yritysten kasvuvaiheen rahoituksen turvaamiseksi perustetaan hyvin resursoitu uuden kasvun rahasto, jonka pääomasta riittävä osuus kohdennetaan biotalouteen keskittyvään yritystoimintaan.

4. Hallitusohjelmassa esitettyä tavoitetta "Suomesta ravinteiden kierrätyksen mallimaa" on edistettävä konkreettisilla toimenpiteillä edistämällä teollista ekologiaa ja hajautettua energian tuotantoa maataloudessa.

5. Sähkön pientuotannon rajoitteita on vähennettävä.

6. Kestävyys, jäljitettävyyys ja turvallisuus ovat suomalaisten elintarvikkeiden kilpailukykytekijöitä, ja siksi myös näitä vahvuuksia on edistettävä koko elintarviketjetjussa.

7. Myös luomuviljelyä on edistettävä ja sen esteitä on poistettava.

8. Elintarviketeollisuusliitto on yhdessä TEM:n, MMM:n, UM:n, VNK:n ja Finpron kanssa käynnistänyt elintarvikealan vientiohjelman laadinnan, jota ehdotetaan osaksi Team Finland 2015 -strategiaa.

9. Toteutetaan teollisen ekologian, ravinekierron ja hajautetun energiantuotannon referenssilaitoksia ja pilotteja sekä järjestetään näille riskirahoitusta.

10. Nopeutetaan teollisen ekologian tuotantolaitosten lupaprosesseja ja selvite-

tään mahdollisuutta kansalliseen asiakaslupaukseen, joka takaa lupaprosessin päätökseen vuodessa.

11. Jätelainsäädäntöä on kehitettävä siten, että jätettä voidaan paremmin hyödyntää raaka-aineena tuotestatuksella eri tarkoituksiin, esimerkiksi jalostettuina polttoaineina, kemianteollisuuden raaka-aineina tai rakennusteollisuuden komponentteina.

Cleantechin edistäminen

Suomi on asettanut cleantechin strategisessa ohjelmassa tavoitteeksi luoda vähintään 40 000 uutta puhtaan teknologian työpaikkaa ja yli kaksinkertaistaa puhtaan teknologian liikevaihdon vuoteen 2020 mennessä. Energia- ja resurssitehokkuus sekä vihreät teknologiat ovat keskeisiä kestävän kasvun elementtejä myös EU:n kasvustrategiassa EU 2020 -strategiassa.

Mietinnössään (TuVM 1/2014 vp — VNS 7/2013 vp) tulevaisuusvaliokunta painotti erityisesti bioenergiaan ja -materiaaleihin, älykkäisiin energiaverkkoihin, älyliikenteeseen sekä jätehuoltoon liittyviä globaaleja kestävän kasvun mahdollisuuksia. Näitä kärkialoja on tuettava aktiivisesti ja määrätietoisesti kokeiluilla, referenssilaitoksilla, standardeilla, taloudellisella ohjauksella sekä uusilla rahoitusinstrumenteilla ja toimintamalleilla.

Biopolttoaineiden ja -nesteiden, biohiilen ja biokaasun tuotantoa sekä metsäpohjaisen biomassan (pellettien, lämpökuivatun eli torrefioituneen puun tai muiden biomassapohjaisten jalosteiden) käyttöä kivihiilen korvaamiseksi esimerkiksi kivihiilipölykattiloissa on lisättävä hallituksen energia- ja ilmastopoliittisessa selonteossa (VNS 8/2009 vp) esitetyillä tavoilla tai mahdollisuuksien mukaan jopa esitettyä nopeammin. Monipolttoainekattiloissa metsähakkeen käyttö voi korvata myös turpeen käyttöä.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa erityisesti älymittarointiin liittyvän osaamisen kaupallistamista ja viennin edistämistä. Tätä osaamista voidaan hyödyntää sekä älykkäissä sähköverkoissa että myös älyliikenteessä ja rakentamisessa. Infrastruktuurin ja palveluiden automatisoimiskehitys avaa älymittarointiin liittyvälle osaamiselle monipuolisia sovellutusmahdollisuuksia, joilla on vaikutusta myös kestävyYTEEN.

Pilotit ja demonstraatiolaitokset

Suomi kestävä luonnonvaratalouden edelläkävijäksi 2050 -selonteossa tavoitteeksi asetettu edelläkävijyyden edellyttää uusia ideoita, innovaatioita ja ratkaisuja, joiden luomisessa ja kehittämisessä tiedolla, osaamisella ja tutkimuksella on keskeinen rooli. Uusien ideoiden ja innovaatioiden tiedetään syntyvän etenkin eri tieteenalojen tai elinkeinosektoreiden rajapinnoilla. Innovaatioiden ja tiedon hyödyntäminen edellyttää myös hyvää vuorovaikutusta tutkimuksen, elinkeinon elämän ja päätöksentekijöiden välillä.

Tulevaisuusvaliokunta on mietinnössään (TuVM 1/2014 vp — VNS 7/2013 vp) korostanut, että kestävä kasvu edellyttää entistä rohkeampaa tuotantorakenteen uudistumista tukevaa politiikkaa sekä uusiin mahdollisuuksiin tarttumista. Tätä voidaan edistää muun muassa kokeiluilla, piloteilla ja kotimaisilla vertailulaitoksilla, lupakäytäntöjä helpottamalla, tarpeetonta sääntelyä purkamalla ja sääntelyä järkevöittämällä sekä verotuksellisin keinoin.

Tulevaisuusvaliokunta ehdottaa, että:

1. laaditaan ohjelma ja sitoudutaan valtioneuvoston periaatepäätöksellä poliittisesti kokeilujen edistämiseen,

2. perataan ja puretaan tarpeetonta sääntelyä ja

3. velvoitetaan valtio ja kunnat edistämään julkisissa hankinnoissa ja palveluiden kehittämisessä innovaatioiden käyttöönottoa ja kokeiluja.

Ohjelmalla ja näkyvällä poliittisella sitoumuksella muutetaan kansallista asenneilmastoa nykyistä innostuneemmaksi ja positiivisemmaksi sekä rohkaistaan myös viranomaisia ja päätöksentekijöitä kokeiluihin. Tarvitaan valtakunnallisia ja alueellisia kokeilualueita maaseudulle, kaupunkiseuduille, kehityskäytäviin sekä myös kouluihin, terveyskeskuksiin ja muihin julkisiin organisaatioihin.

Ympäristötekniologialla (cleantech) on suuret mahdollisuudet globaaliin kasvuun. Haasteena ovat pikemminkin kotimarkkinat ja referenssilaitokset.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä kansalliset panostukset muun muassa ympäristöön, jätehuoltoon, energiaan, liikenteeseen, rakentamiseen sekä hyvinvointiin ja opetukseen on järkevää kohdentaa niihin teknologioihin, joilla uskomme olevan myös viennin mahdollisuus. Sillä tavalla kotimarkkinoiden arkiset, välttämättömät hankinnat tukevat myös tuotekehitystä ja toimivat referenssinä viennissä.

Luonnonvaratalouden uusia tuotteita, teknologioita, toimintamalleja ja kestävyYTEä voidaan edistää myös kehittämällä ympäristöoikeudellisia menettelyjä nykyistä sujuvammiksi ja asiakaslähtöisemmiksi kuitenkin tinkimättä ympäristön- ja luonnonsuojelun korkeasta tasosta tai eri tahojen osallistumisoikeuksista. Ympäristöoikeudellisten menettelyjen ongelmia ovat muun muassa pitkät käsittelyajat, lukumääräisesti useat ennakkovalvontamenettelyt, lupien tarkistamiset ja tiedonkulku. Lisäksi ympäristöoikeudellisen luvan tarkistaminen tai jatkoajan hakeminen määräaikaaiselle luvalla voi olla yhtä raskas prosessi kuin uuden luvan hakeminen, vaikka toimintaan ei liittyisi oikeudellisia tai ympäristöllisiä ongelmia.

Tietoperustainen päätöksenteko

Luonnonvaraselonteon linjausten päivitys korostaa hyvin tiedon ja tutkimuksen roolia. Selonteossa tuodaan esille tutkimuslaitosten, etenkin Luonnonvarakeskuksen ja Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymän LYNETin (Luonnonvarakeskus, Elintarviketurvallisuusvirasto, Maanmittauslaitos, Suomen ympäristökeskus, Ilmatieteen laitos, VTT ja Geologian tutkimuskeskus), tärkeä rooli luonnonvaratiedon ja osaamisen kehittämisessä ja innovaatio-toiminnassa.

Tulevaisuusvaliokunta on samaa mieltä tietoperusteisen päätöksenteon tärkeydestä.

Tutkimuslaitosten rahoitusta on kuitenkin viime aikoina merkittävästi leikattu. Esimerkiksi Luonnonvarakeskus joutuu aloittamaan toimintansa sopeuttamalla toimintansa noin 27,8 milj. euroa pienempään rahoitukseen vuoteen 2017 mennessä. Myös kilpailu EU-rahoituksesta kiristyy: vuonna 2014 EU:n Horisontti 2020 -ohjelmasta rahoitusta hakeneista suomalaisosallistujista vain 12,9 % sai rahoitusta.

Tulevaisuusvaliokunta on lausunnossaan (TuVL 3/2014 vp — HE 131/2014 vp) huomauttanut, että 1990-luvun laman aikana voimakkaat panostukset muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan auttoivat Suomea nousemaan globaalista lamasta tietoyhteiskunnallistumisen kansainväliseksi edelläkävijäksi. Vaikka myös 2000-luvun talouskriisit sekä käynnissä oleva teollisuuden rakennemuutos edellyttävät vahvaa panostusta osaamiseen, niin tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) volyyymi ja sen osuus bruttokansantuotteesta (TKI-intensiteetti) ovat viime vuodet olleet laskusuunnassa. Sekä julkinen että yksityinen sektori ovat karsineet TKI-menojaan 2010-luvulla.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä tutkimuksen, opetuksen ja kehittämisen vähentäminen ei ole oikeansuuntainen toimen-

pide tilanteessa, jossa osaamisen merkitys kilpailukyvyllä ja talouskasvulle kasvaa.

Valiokunnan mielestä kestävän, innovaatioihin ja osaamiseen perustuvan kasvun ja päätöksenteon edistämiseksi opetuksen, tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden resurssien kehitystrendiä ei saa kääntää vähenevään suuntaan, vaan niiden kasvu tulee turvata.

Tieteen perusrahoitus sekä riittävät resurssit EU:n tutkimusohjelmiin osallistumiseen on turvattava.

Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että eduskunta on syksyllä 2014 tulevaisuusmietinnön (TuVM 1/2014 vp — VNS 7/2013 vp) hyväksyessään edellyttänyt, että hallitus saavuttaa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) tavoitteeksi asetetun 4 %:n bruttokansantuotetavoitteen yhdessä yksityisen sektorin kanssa.

Arktinen talous

Valtioneuvoston vuonna 2013 tekemän periaatepäätöksen mukaan Suomen arktinen visio on olla aktiivinen arktinen toimija, joka osaa kestäväällä tavalla sovittaa yhteen ympäristön reunaehdot ja liiketoimintamahdollisuuden kansainvälistä yhteistyötä hyödyntäen. Suomi toimii arktisen alueen murroksessa kestävän kehityksen ja vakauden edistäjänä sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Samalla Suomi on mukana edistämässä pohjoisilla alueilla avautuvien taloudellisten mahdollisuuksien hyödyntämistä. Suomen talouden näkökulmasta arktinen alue on lähellä sijaitseva kasvumarkkina, ja suomalaisten yritysten vahva arktinen osaaminen luo hyvät lähtökohdat uudelle liiketoiminnalle alueella.

Mietinnössään (TuVM 1/2014 vp — VNS 7/2013 vp) tulevaisuusvaliokunta korosti, että lähtökohtaisesti arktinen alue on tulevaisuuden kaupan, elinkeinojen, tie-

teen ja teknologian, monialaisen osaamisen ja yhteistyön suuri mahdollisuus.

Arktisten alueiden luonnonvarojen hyödyntäminen sekä Koillisväylän liikenteen kasvaminen luovat uusia mahdollisuuksia arktiselle teknologialle, kuten esimerkiksi jäänmurtajille sekä arktiselle rakentamiselle. Trendillä voi olla merkitystä myös Suomen sisäiselle tavaralogistiikalle, mikäli luonnonvarojen kuljettaminen pohjoisen kautta yleistyy. Suomella on vahvuuksia myös arktisessa tutkimuksessa, kehittämisessä ja muotoilussa: esimerkiksi jäälaboratorioissa, testiradoissa sekä ilmakehän tutkimuksessa.

Kansainvälinen vaikuttaminen

Suomi kestävän luonnonvaratalouden edelläkävijäksi 2050 -selonteossa yhdeksi strategiseksi tavoitteeksi asetetaan kansainvälisen vaikutta-

misen vahvistaminen esimerkiksi EU:ssa luonnonvarojen kestävän käytön ja vastuullisen käytön edistämiseksi. Edunvalvonnalla halutaan lisätä Suomen luonnonvarapolitiittisten näkökulmien ottamista johdonmukaisesti huomioon EUTason regulaatiota ja strategioita valmisteltaessa.

EU:n päästökauppasääntelyä, bioenergiaa ja -polttoaineiden määritelmiä koskevat päätökset voivat pahimmassa tapauksessa tehdä tyhjäksi Suomen investoinnit biotalouteen ja kestäväan kehitykseen. Siksi Suomen kansallinen edunvalvonta luonnonvarapolitiikassa ja biotaloudessa on ensiarvoisen tärkeää.

Lausunto

Lausuntonaan tulevaisuusvaliokunta esittää,

että talousvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 21 päivänä tammikuuta 2015

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Päivi Lipponen /sd
vpj. Oras Tynkkynen /vihr
jäs. Mikko Alatalo /kesk
Olli Immonen /ps
Harri Jaskari /kok
Kalle Jokinen /kok

Saara Karhu /sd
Markus Mustajärvi /vr
Jaana Pelkonen /kok
Antti Rantakangas /kesk
Leena Rauhala /kd
Sinuhe Wallinheimo /kok.

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet

pysyvä asiantuntija Olli Hietanen
valiokuntaneuvos Paula Tiuhonen.